

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ НА РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Щербатюк К. С.¹, Семенова К. Д.²

1 – студент, кафедра статистики,

2 – канд. екон. наук, доцент, кафедра статистики
Одеський національний економічний університет, м. Одеса

АНОТАЦІЇ

Щербатюк К.С., Семенова К. Д. Дослідження впливу заробітної плати на рівень життя населення. Обґрунтовано необхідність дослідження впливу заробітної плати на рівень життя населення. Проаналізовано динаміку та регіональні особливості середньої заробітної плати. Виявлено взаємозв'язок між рівнем заробітної плати та рівнем життя населення. Розглянуто вплив заробітної плати на відтворення людського потенціалу.

Ключові слова: заробітна плата, рівень життя населення, людський потенціал.

Щербатюк Е.С., Семенова Е. Д. Исследование влияния заработной платы на уровень жизни населения. Обоснована необходимость исследования влияния заработной платы на уровень жизни населения. Проанализирована динамика и региональные особенности средней заработной платы. Выявлена взаимосвязь между уровнем заработной платы и уровнем жизни населения. Рассмотрено влияние заработной платы на воспроизводство человеческого потенциала.

Ключевые слова: заработная плата, уровень жизни населения, человеческий потенциал.

Shcherbatyuk E.S., Semenova E. D. The influence of wage on living standards. The necessity to study the impact of wage on living standards. The dynamics and the regional characteristics of the average wage. The interrelation between wages and standard of living. The effect of wages on the reproduction of human potential.

Keywords: wages, living standards, human potential.

ПОСИЛАННЯ НА РЕСУРС

Щербатюк, К. С. Дослідження впливу заробітної плати на рівень життя населення [Текст] / К. С. Щербатюк, К. Д. Семенова // Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень : збірник наукових студентських праць. Випуск 2 – Одеса, ОНЕУ. – 2016. – С. 34 – 42.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На сучасному етапі економічного розвитку населення України заробітна плата є основним джерелом доходів та підтримки життєвого рівня, адже оплата праці в сукупності доходів займає найбільшу питому вагу - близько 43%. Заробітна

плата є не лише показником, що висвітлює загальний життєвий рівень працівників, вона характеризує економічні можливості населення задовольнити свої матеріальні, духовні та інші потреби через придбання благ та послуг. Від її стану та форм реалізації, частки у валовому національному доході багато в чому залежать можливості розвитку економіки взагалі. Однак аналізу і оцінці впливу заробітної плати на рівень життя населення в Україні не приділяється належна увага, що призводить до негативних наслідків. Крім того, неефективність існуючого механізму організації заробітної плати вимагає детального перегляду базових теоретичних основ і практичних втілень.

Аналіз досліджень та публікацій свідчить, що в науковій літературі останнім часом приділяється значна увага проблемам оплати праці та можливостям підвищення життєвого рівня населення країни. Дослідженню рівня заробітної плати, її динаміки, виявленню й оцінюванню впливу факторів, що зумовлюють диференціацію заробітної плати в Україні присвячені роботи Н. Бондарчука, В. Близнюка, В. Дієсперова О. Грішнова, С. Цимбалюка та ін. [1, 2, 4, 9]. Зокрема, Н. Бондарчук вивчає роль заробітної плати як вагомого чинника соціально-економічного захисту найманих працівників, В. Близнюк акцентує увагу на гендерних відмінностях заробітної плати [1, с.3], В. Дієсперов розглядає диференціацію заробітної плати залежно від її продуктивності та дохідності [4], С. Цимбалюк досліджує оплату праці в контексті її видів, чинників і сучасного стану [9, с.16].

Актуальність теми є очевидною, адже заробітна плата є основною формою винагороди працівників за їх працю. Вона забезпечує матеріальну зацікавленість в результатах своєї діяльності, а також дуже часто заробітна плата є єдиним джерелом доходу працівників.

Заробітна плата є відображенням рівня життя та добробуту населення конкретного населеного пункту, регіону та держави в цілому. Внаслідок низького її рівня реальна купівельна спроможність населення обмежує функціонування внутрішнього ринку та не забезпечує відтворення потенціалу працівника, його сім'ї, скорочує можливість формування бюджету, соціальних фондів, знижує рівень якості життя. Нині держава не в змозі забезпечити через суспільні фонди фінансування якісних змін людського потенціалу, тому заробітна плата, як основне джерело задоволення життєвих потреб більшості населення, має найбільший вплив на відтворення людського потенціалу в регіонах України [3, с.42].

В Україні спостерігається значний розрив між доходами найбагатших та найбідніших верств населення, невиправдана диференціація в розмірах оплати праці працівників бюджетного та небюджетного секторів економіки.

Найбільш оплачуваними в Україні в 2015 році були працівники авіаційного транспорту, фінансової та страхової діяльності, сфери інформації та телекомунікацій, професійної, наукової та технічної діяльності, а серед промислових видів діяльності – працюючі на підприємствах із виробницт-

ва основних фармацевтичних продуктів, коксу та продуктів нафтопереробки, добування кам'яного вугілля: розмір оплати праці в цих видах діяльності перевищив середній по економіці в 1,5 – 4,5 рази. Разом із тим рівень оплати праці в закладах охорони здоров'я залишався майже на третину нижчим за середній показник по економіці, а в освіті – на 25,3%. В цілому в 2015 році 2,7% працівників охорони здоров'я і 2,5% освітян отримували заробітну плату в межах мінімальної. У 2014р. ці показники становили відповідно 5,1% та 4,2% [8].

Також прослідковується значна регіональна диференціація заробітної плати в Україні. Так у 2015 році середня заробітна плата в Україні становила 4200 грн. При цьому найвищу заробітну плату у 2015р. отримували працівники підприємств м.Києва, а також регіонів, де сконцентровані підприємства гірничо-металургійного комплексу: Донецької, Запорізької та Дніпропетровської областей. Найнижчі показники були в Херсонській, Чернівецькій та Тернопільській областях.

На рисунку 1 зображена динаміка середньої номінальної заробітної плати в Україні за 2003-2015 роки та прогноз на 2016 – 2017 роки.

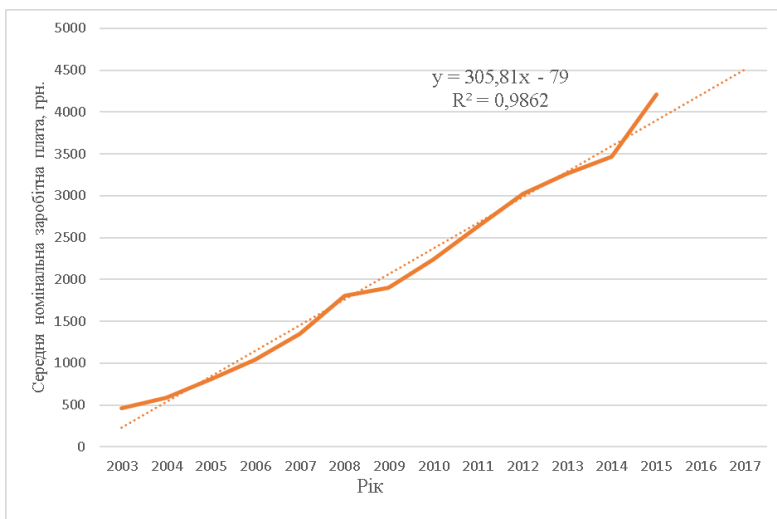

Рис. 1. Динаміка середньої заробітної плати в Україні

Графік динаміки середньої номінальної заробітної плати демонструє, що по Україні спостерігалась за 2003-2015 рр. тенденція до зростання заробітної плати. Розрахований середній темп приросту свідчить про те що, протягом аналізованого періоду в Україні середня заробітна плата в середньому щорічно збільшувалася на 20,2%.

Але з кожним роком темп її приросту зменшується. Найбільш помітно це у 2009 році, коли темп приросту середньомісячної заробітної плати

склав 5,5%. Така тенденція пов'язана з економічною кризою цих років, яка призвела до зменшення робочих місць, ростом безробіття, що в свою чергу призвело до збільшення пропозиції робочої сили на ринку праці і зменшення її оплати.

Ми здійснили аналітичне вирівнювання $\bar{Y} = 305,81x - 79$.

Так як коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,986$, то можна сказати, що 98,6% варіації середньої заробітної плати в Україні за період 2003-2015 рр. зумовлена особливостями кожного року.

На основі отриманого індексу кореляції $R=0,993$ можна зробити висновки, що рівняння тренда достатньо точно описує вихідний ряд динаміки і отримана крива достатньо якісна, що дозволяє здійснити прогноз.

Розраховані прогнозні рівні свідчать, якщо збережеться тенденція до рівномірного збільшення середньої заробітної плати в Україні, яка сформувалась протягом 2003 – 2015 рр., то можна очікувати, що в 2016-2017 роках вона буде зростати та складе у 2016 році- 4203 грн., а у 2017 році – 4508 грн.

Важливе значення має аналіз не лише номінальної, а й реальної заробітної плати. Реальна заробітна плата – це кількість споживних вартостей (товарів і послуг), яку працівник може придбати за свій грошовий заробіток за існуючого рівня цін після вирахування податків.

Динаміка реальної заробітної плати в країні характеризує динаміку реального рівня життя населення, яке живе на заробітну плату. Індекси реальної заробітної плати дають можливість установити її взаємозв'язок з іншими економічними показниками, наприклад, зайнятістю, виробництвом, доходами та споживанням. Вони використовуються також для аналізу економічних циклів, економічного планування, прогнозування і т. ін. Більш того, в умовах зростання цін реальна заробітна плата може знижуватися незважаючи на зростання номінальної заробітної плати [5].

В таблиці 1 наведено темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати. З таблиці видно, що номінальна заробітна плата протягом всього періоду дослідження, тобто протягом 2003-2015 роки постійно зростала. При цьому найбільше зростання номінальної заробітної плати зафіксовано у 2005 році (36,7%), а найменше у 2009 році (5,5%). Іншою є тенденція реальної заробітної плати. Так у 2009 році порівняно з 2008 роком реальна заробітна плата знизилась на 9,2%. Також зниження реальної заробітної плати спостерігається й в останні роки, що свідчить про наявність нової економічної кризи.

Так у 2014 році порівняно з 2013 роком реальна заробітна плата знизилась на 6,5%, а у 2015 році порівняно з 2014 роком – на 20,2%. Зниження реальної заробітної плати у 2015р. спостерігалось в усіх регіонах України. Як наслідок – погіршення рівня життя населення країни в цілому, купівельної спроможності громадян.

Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати

(%)

Роки	Номінальна заробітна плата		Реальна заробітна плата	
	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року
2003	122,8	124,4	115,2	113,8
2004	127,5	127,7	123,8	120,8
2005	136,7	144,9	120,3	131,5
2006	129,2	125,2	118,3	111,7
2007	129,7	131,1	112,5	110,3
2008	133,7	119,5	106,3	97,0
2009	105,5	111,6	90,8	99,1
2010	120,0	120,1	110,2	110,5
2011	117,6	116,2	108,7	111,0
2012	114,9	110,6	114,4	111,1
2013	107,9	107,2	108,2	106,7
2014	106,0	110,4	93,5	86,4
2015	120,5	130,4	79,8	90,1

На рисунку 2 наглядно зображені ланцюгові темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати.

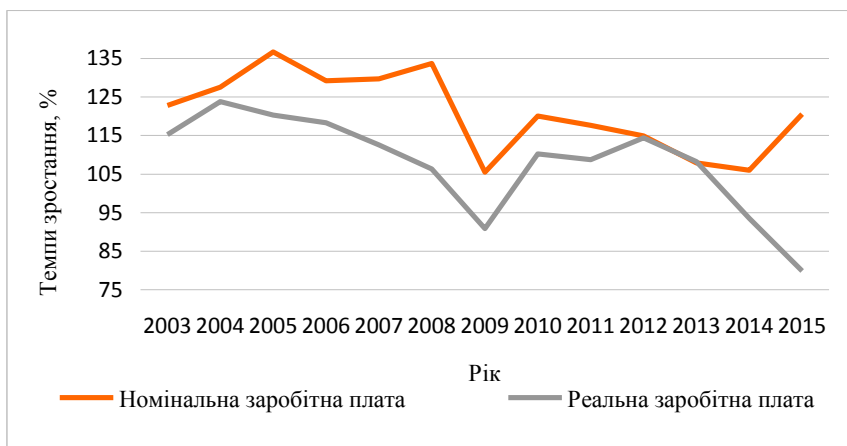

Рис. 2. Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати

Як видно з рисунку 2 в Україні спостерігається зниження темпів зростання реальної заробітної плати починаючи з 2004 року. В 2015 році ре-

альна заробітна плата зменшилась на 20,1%, тобто відсоток до попереднього року становить 79,8% при тому що темп зростання номінальної заробітної плати складав 120,5%.

Отже, в Україні спостерігається зниження рівня добробуту населення, адже зменшується кількість товарів та послуг, які реально придбати на отримані за роботу кошти. Такий результат спричинений переважно галопуючим зростанням цін, а точніше невідповідністю між зростанням цін і заробітної плати.

Як видно з рисунку 3 в Україні ціни за аналізований період постійно зростали, винятком є тільки 2012 рік.

За період 2003–2008 роки ціни зросли в 2,2 раза, в середньому на 12% щорічно. Це, безперечно, відбивалося на рівні життя населення. Після 2009 року темпи інфляції сповільнилися, під час стагнації 2012–2013 років інфляція була майже нульовою, проте у 2014 році почалася нова хвиля кризи, яка триває й у 2016 році.

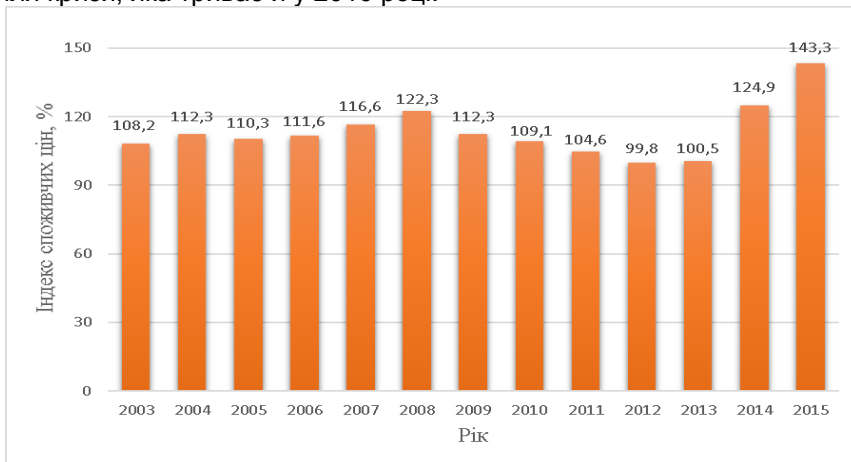

Рис.3 Динаміка індексу споживчих цін

Суттєва різниця між рівнем життя та доходів стала однією з головних причин – якщо не ключовою – масштабної трудової еміграції українців: за різними оцінками, за межами України працюють 2,5–3 млн. осіб. Масштабна зовнішня трудова міграція призводить до вимивання резервів робочої сили, хоча водночас має й позитивний вплив, зокрема знімає напругу на національному ринку праці та сприяє підтримці рівня доходів сімей, залишених в Україні.

Низький рівень доходів працюючих спричиняє також необхідність масштабної державної соціальної підтримки у формі пільг, субсидій, допомог, що має важливе значення та вплив на відтворення людського потенціалу.

Оцінку впливу заробітної плати на відтворення людського потенціалу домогосподарств регіонів слід проводити на основі застосування витратної концепції оцінки людського потенціалу, яка базується на оцінці саме тих витрат домогосподарств, які можуть бути інвестиціями в розвиток людського потенціалу населення регіону. Також слід відзначити, що не всі поточні витрати населення, які йдуть на задоволення його основних потреб, доцільно відносити до інвестицій у людський розвиток. Такі витрати в першу чергу забезпечують існування людини і не всі впливають на нарощування її якісних характеристик [11, с.71].

Бутко М. та Ревко А. розглядають структуру заробітної плати в Україні як основного інвестиційного ресурсу у двокомпонентному вимірі [3, с. 43]:

- ✓ перша, яка забезпечує просте відтворення населення (витрати на харчування, одяг, житло, безпеку).
- ✓ друга, яка може слугувати мірилом інвестицій у розвиток життєвого рівня населення.

Обсяг грошових доходів, які домогосподарства спрямовують на продовольчі товари, є одним з універсальних індикаторів, що дозволяє оцінити й порівняти життя населення в різних країнах. Очевидно, що в країнах з багатим населенням та високим рівнем життя частка витрат на відтворення (харчування, одяг, взуття) низька.

У Чехії цей показник у 2014 році становив 22,5% загального обсягу грошових доходів домогосподарств, у Польщі – 30,0 %, Болгарії - 37,42%. В Україні цей показник у 2014 році складав 83,7%.

Таким чином, щоб забезпечити собі гідний набір продовольчих товарів населенню європейських держав достатньо витратити третину своїх грошових доходів. Іншу частину вони витрачають на дозвілля, освіту та культуру.

Низька інвестиційна спроможність заробітної плати України, економічна та політична нестабільність є значним бар'єром для підвищення рівня життя населення.

Збільшення інвестицій у людський розвиток, підвищення рівня життя населення України, стимулювання витрат домогосподарств на освіту, охорону здоров'я, соціальний та культурний розвиток можливе шляхом суттєвого збільшення доходів населення, а саме обсягу реальної заробітної плати, [11, с.176]

Висновки. Заробітна плата є системо утворюючим компонентом механізму функціонування ринку праці, одним з основних факторів, що регулює його розвиток у професійному, галузевому та регіональному аспектах. Рівень життя всіх працівників, а також їх родин, залежить у першу чергу від рівня оплати праці та механізму її виплати. Саме заробітна плата є і повинна бути головною складовою доходів населення, підґрунтям життєдіяльності працівників та їх сімей, а звідси й найбільш потужним стимулом підвищення продуктивності праці. Але саме механізми форму-

вання та регулювання заробітної плати серед усіх чинників пострадянської теорії праці розроблені найменше.

Заробітна плата являє собою один з головних показників і чинників рівня соціально-економічного життя кожної країни, колективу, людини.

Найгострішою соціальною проблемою в Україні є велика різниця між високою вартістю життя і низькою ціною праці. Оплата праці українців знаходиться на одному з найнижчих рівнів серед країн колишнього СРСР і Європи.

Отже, для посилення мотивуючої функції оплати праці необхідно запровадити чіткий моніторинг за зростанням продуктивності праці та ВВП країни з метою недопущення нарощення грошової маси і підвищення цін, що нівелюють зростання заробітної плати. Перспективним при цьому вважається проведення аналітичної оцінки оплати праці в системі мотивації працівників та дослідження її впливу на соціально-економічні процеси.

Встановлено, що номінальна і реальна заробітна плата не обов'язково змінюються в одному і тому самому напрямі. В Україні під впливом інфляції номінальне підвищення заробітної плати супроводжується зменшенням реальної купівельної спроможності – реальної заробітної плати.

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки в Україні процес формування оплати найманої праці є досить специфічним та характеризується не тільки низьким рівнем заробітної плати, але й наявністю її необґрунтованої диференціації у регіональному розрізі, в економіці в цілому, за видами економічної діяльності, на міжкваліфікаційному та міжпрофесійному рівнях.

Глибока всебічна криза в Україні супроводжується появою гострих соціально-економічних проблем, які ведуть до серйозних змін якості життя населення, що проявляється, перш за все, в скрутному економічному становищі населення країни. Посилюються такі негативні тенденції, як погіршення фізичного здоров'я, скорочення середньої тривалості життя, збільшення диференціації доходів різних груп населення, погіршення соціальної захищеності, соціальна деградація частини населення тощо.

Державна соціальна політика передбачає реалізацію заходів щодо зростання рівня матеріального стану населення, зокрема його доходів, забезпечення належного рівня заробітної плати, подальшого розвитку механізму соціальних стандартів. Адже, стабільне підвищення доходів громадян, зростання рівня життя населення України є першорядним підґрунтям економічного зростання держави.

В умовах фінансово-економічної кризи в Україні необхідно спрямувати зусилля на зупинення подальшого зниження рівня життя населення та утримання його на базовому рівні, формування у населення впевненості в майбутньому.

Першочерговими є такі заходи: подолання інфляції та збереження

стабільної національної грошової одиниці – гривні; встановлення мораторію на надання нових пільг для населення; збереження купівельної спроможності всіх соціальних пільг, а також рівня заробітної плати та пенсій, що вимагає корегування їх величини на рівень інфляції; підвищення рівня та удосконалення розробки державних соціальних стандартів і гарантій, наближення їх рівнів до світових мінімальних стандартів тощо.

Інтеграція України в європейський простір потребує прискореної модернізації людського потенціалу як визначального чинника інноваційно-інвестиційного розвитку держави та її регіонів, що в свою чергу потребує збільшення інвестицій у людський розвиток шляхом підвищення рівня життя населення, доходу населення України, в тому числі за рахунок збільшення розміру реальної заробітної плати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук К. Заробітна плата в контексті соціально-економічного захисту найманих працівників // Україна: аспекти праці. – 2010. – №1. с. 3-9.
2. Брезицька К. Аналіз сучасних систем оплати праці в зарубіжних країнах / К.Брезицька // Управління розвитком. – 2014. – № 8. – с. 30-31.
3. Бутко М., Ревко А. Методологічні засади оцінки впливу заробітної плати на відтворення людського потенціалу регіонального соціально-економічного простору / М.Бутко, А.Ревко // Економіст. Науковий та громадсько-політичний журнал. -2012. -№5 – с.42-45.
4. Дієсперов В. С. Аналіз факторів підвищення продуктивності праці /В.С. Дієсперов, Л.Ф. Кондратенко//Економіка праці. – 2009. – №12. – с.46-53
5. Новікова О.Ф., Амоша О.І., Антонюк В.П. Людський потенціал: механізм збереження та розвитку: Монографія/НАН України. Інститут економіки промисловості/О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. – Донецьк, 2008. – 468 с.
6. Семенова К.Д., Карпенко Л.М. Статистика підприємств: Навчальний посібник. – Одеса: «Атлант», 2009. – 348 с.
7. Статистичний збірник Праця України у 2014 році. – К.: Консультант, 2015. – 336 с.
8. Статистичний щорічник України за 2014 рік. – К.: Консультант, 2015.– 552 с.
9. Цимбалюк С. Диференціація заробітної плати: види, чинники, сучасний стан в Україні / С. Цимбалюк // Україна: аспекти праці. – 2013. – №4. – с. 16-22.
10. Черенько Л.М. Сучасні особливості формування рівня життя населення України / Л.М. Черенько // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – №2. – с. 140-154.
11. Шляга О.В. Проблеми заробітної плати в Україні та шляхи їх вирішення в 2013 році/ О.В. Шляга, Л.О. Пархоменко//[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_6_044.pdf
12. Офіційний сайт Державної служби статистики // [Електронний ресурс]: режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>